

התמונה הראשונה של תלמידי ישיבת 'מרכז הרב'

בתחילת שנת תרפ"ח הוחלט בהנהלת ישיבת 'מרכז הרב' לצלם תמונה של תלמידי הישיבה. החלטה זו לא חרגה ממה שהיה מקובל בישיבות ליטא, אך 'מרכז הרב' הייתה הראשונה לעשות זאת בארץ¹. תמונה זו נועדה לצורכי יחסי ציבור ותרומות, וכנראה שגם כל תלמיד בישיבה קיבל תמונה כזו למזכרת. על ערכה של התמונה בעיני התלמידים (בוודאי בימים שתמונות היו יקרות המציאות ויקרות במחיר) ניתן ללמוד ממכתבו של הרב יצחק ריף הי"ד שלמד אז בישיבה, והזכיר את התמונה במכתבו להוריו: "ביום ג' העבר שלחתי לכם תמונת הישיבה שלנו, אשר מכבר מוכנה היא אצלי לשלוח אליכם כמו שכתבתי לכם במכתב הקודם, והלואי שתגיע בשלמותה"². תלמיד הישיבה טוביה ברונוזניק הצטלם כשלצידו תמונת התלמידים ממוסגרת³.

בתמונה עצמה, מתחת לכותרת התמונה 'הישיבה הק' מרכז-הרב ירושלים תו"א', הוצבו תמונותיהם של ראש הישיבה וארבעת המנהלים בה: ראש הישיבה הרב אברהם יצחק הכהן קוק במרכז, מימינו הרב יעקב משה חרל"פ והרב דוד כהן (הנזיר), ומשמאלו בנו הרב צבי יהודה קוק והרב יצחק אריאל⁴. בפינה הימנית העליונה של התמונה הוצבה באלכסון תמונתו של ראש הישיבה שנפטר - הרב אברהם אהרן

1 ישיבת סלבודקה יזמה תמונות דומות בשנים תרפ"ב ותרפ"ט (בקובנה), תרפ"ח (בחברון), ובתרצ"א (בירושלים). כך עשתה גם ישיבת מיר בשנים תרפ"ו, תרפ"ז, תרפ"ט ותרצ"ב. וכך גם ישיבת פוניבז' בשנים תרפ"ח, תר"ץ ותרצ"ב, וישיבת טלו בשנת תרצ"ב.

2 במכתב מ'ו' עש"ק פ' וישב" (כ"ד בכסלו) תרפ"ט (גר יצחק, י' ריף, תל אביב תשי"ז, עמ' צח). הרב ריף היה נינו של הנצי"ב (וכשהוכתר כ'רב פורים' ב'מרכז' ובידח את הרב קוק, אמר הרב שהוא מחזיר לו על דרשתו במעמד דומה בישיבת וולוז'ין), ולאחר לימודיו בישיבת סלבודקה וב'מרכז הרב' שב לאירופה לכהן כרבה של 'זאגר ישן'. בימי השואה נספה עם בני קהילתו הי"ד. ראו נר יצחק, ת"א תשי"ז, עמ' 8-20. ראו גם בשיחתו של הרצי"ה לפרשת בשלח - מתוך התורה הגואלת א, הרב ח"א שוורץ (עורך), ירושלים תשמ"ט, עמ' פד.

3 טוביה בן פזי (ב' באלול תרמ"ה, ינובה - כ"ו בכסלו תשל"ה, ירושלים). התמונה נמצאת בידי משפחתו. מוזכר בליקוטי הרא"ה ב, הרב מ"צ נריה, כפר הרא"ה תשנ"א, עמ' 165.

4 ראה מאמרי: 'ראש ישיבת 'מרכז הרב' הנעלם: הרב אברהם אהרן הכהן בורשטיין זצ"ל וכהונת ראש ישיבת 'מרכז הרב' - מסורות ועובדות, 'המעין' נא, ב, שעלבים תשע"א, הע' 31 ועמ' 104. ראה גם מאמרי, 'עד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב - רבי שמעון שקופ זצ"ל וכהונת ראש ישיבת מרכז הרב, מסורות ועובדות', 'המעין' נ, א, שעלבים תש"ע, הע' 50 ולידה.

הכהן בורשטיין, הרב מטבריאג.⁵

בסוף שנת תרפ"ז שב עזריאל קרליבך תלמיד הישיבה לביתו בגרמניה כדי להבריאה. גם בהיותו בגרמניה ראה קרליבך את מקומו בין תלמידי ישיבת 'מרכז הרב', ושמר על קשר מכתבים עם הרב צבי יהודה קוק ועם אחרים. במכתב לרצ"ה מערב סוכות תרפ"ח ביקש מ'אלוף נעורי, מורי כאב לי': **"אחת שאלתיו, אותו אבקש: ישלח נא לי מר אחת התמונות הטובות מדיקון מרן אביו שליט"א"**⁷, והרצ"ה שלח לו את תמונת תלמידי הישיבה שאת חלקה העליון מעטרו תמונותיהם של ראשי הישיבה.

כאמור, מכתבו של קרליבך נשלח בערב סוכות, ואם מעט אחר כך כבר הייתה לרצ"ה תמונה מוכנה למשלוח, צריך לומר שהגם שכותרת המשנה בתמונה היא: **"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים - חנוכה תרפ"ח"** - התמונה הייתה מוכנה לפחות חודש קודם לכן. כשקיבל קרליבך את התמונה, כתב בסוף כסלו תרפ"ח מכתב לרצ"ה⁸, ובשוליו הוסיף:

"היום קיבלתי תמונת הישיבה. חסרונות הרבה לה. האחת - שהיו צריכים לקחת תמונה יותר טובה מכמ"ת [=מכבוד מעלת תורתו] וכו'. ועוד מן המגרעות הוא שנפקד מקומי. מצטער אני הרבה על זה, וכבר יצא לי בזיון וקצף מזה ע"י אחרים. וכי איני נמנה כבר על בני הישיבה ח"ו? אנא, באם תעשה תמונה חדשה יתוקן בה המעוות ע"י תמונתי הנמצאת בידי החבר כמר שמואל ליכטנשטיין נ"י". שמואל ליכטנשטיין (בן רבה של טוקום שבלטביה) היה חברו ובן גילו של קרליבך בישיבת 'מרכז הרב'. הוא הוכר בה כ'עילוי', וגם היה שחקן שחמט מצטיין: **"יש ביניהם נער מלטביה, נצר למשפחת רבנים, שהתפרסם בחוץ לארץ בתור שח-מטיסתן ממדרגה ראשונה. הוא שניצח את לסקר ושאר גדולי עולם בממלכת האשקוקיה. הוא גדול בתורה, ומפורסם בין בני הישיבה בתור "העילוי", אך מטבעו הוא עניו, צנוע ונחבא אל הכלים"**.⁹ תלמיד הישיבה באותה התקופה, לימים הרב שלום נתן רענן, מזכירו עם

5 לקורותיו ולדרך הגעתו לישיבת 'מרכז הרב', ראה במאמרי הנ"ל על הרב בורשטיין, עמ' 104-96.

6 במכתב להוריו מקושטא, כ"א במנחם אב תרפ"ז. ד"ר עזריאל קרליבך (תרס"ט-תשט"ז) החל את לימודיו בישיבת 'מרכז הרב', ובשל מחלת כליות שב לגרמניה. שם למד לימודי משפטים. אחרי ששב לארץ התפרסם כעורך 'דיעות אחרונות' וכמייסדו ועורכו של עיתון 'מעריב' (תחת ידי קיים מאמר העוסק בדמותו בהרחבה, ועוד חזון למועד לפרסומו).

7 צימרמן, 'געגעיעס לבית הרב', מוסף 'שבת', מקור ראשון, כ"ד באלול תשע"א.

8 צימרמן, שם. אמנם לא מופיע תאריך על איגרת זו של קרליבך, אך כיון שבאותה איגרת הוא מספך על מותו של דודו - הרב ד"ר עמנואל שלום מנחם קרליבך, שנפטר בט' בכסלו תרפ"ח, ניתן להעריך שהמכתב נכתב לקראת חנוכה תרפ"ח.

9 ה' שטיין, 'ההד', גיליון ו-ז, ירושלים תמוז-אב תרפ"ז, עמ' יא. ראו גם: "בשהותו בישיבה נתיידד

עוד שניים מהמופיעים בתמונה: "נכנסתי במקרה למעונם של קפלן, ליכטנשטיין ו[מרדכי] סוקול. להם כינורות, ושם באותו הערב למדתי לנגן 'התקוה'¹⁰. שלושתם מופיעים בתמונה.

דומה שקרליבך לא היה היחיד שהעיר הערות עיצוביות על התמונה, ומעט מאוחר יותר נעשו בה שינויים. הוגדלה תמונתו של הרב בורשטיין ואף הועמדה כיאות, וגם תמונתו של הרצ"ה הוחלפה כפי שהציע לו קרליבך. תמונות שלושה מתלמידי הישיבה הושמטו מהתמונה (קופל וטקין¹¹, בנימין לרר¹² ואברהם דוב בלידשטיין¹³, שנראה שבין צילומי שתי התמונות עזבו את הישיבה מסיבות כלכליות). במקומן צורפו תמונותיהם של שמואל ברוך שולמן¹⁴ ושל עזריאל קרליבך. סביר בהחלט

עם צעיר מלטביה, שמואל ליכטנשטיין, עליו מופלא בכשרונותיו ובתכונותיו" (ש' דניאל, מעריב, 19.2.56, 'עזריאל לייפציגר' בא לירושלים). וכן: "בין המון התלמידים הבאים מדי שבוע בשבוע לישיבתו של הרה"ג קוק "מרכז הרב", בא בימים האלה גם אחד מיישיבת ריגא (לטביה) שהוא גדול ואמן במשחק השח-מט. בריגא שיחק צעיר זה עם הרבה גדולים בשח-מט וינצחם, ואף את בוגליבו, שניצח לפני כמה שבועות את עמנואל לסקר, המשחק הגדול, שיחק וינצח אותו. כל העיתונים הרבו אז להלל את אותו צעיר" ('משחק בשח מט גדול בעירנו', דאר היום, 10.2.26). מאוחר יותר עזב ליכטנשטיין את הישיבה, שב ללטביה ונתפס לקומוניזם. מאז נעלמו עקבותיו.

10 בשמן רענן א, ב"צ שפירא (עורך), ירושלים תש"ן, עמ' טז. הרב רענן מציין רק את שמות משפחותיהם, ובתמונה מופיעים שני קפלנים: אריה ומאיר. נראה לפי התיארוך ורשימת התלמידים שמדובר באריה.

11 טלז תרס"ב - ירושלים תשי"ט. הגיע לישיבה בשנת תרפ"ה. תקופה קצרה לאחר צילום תמונה זו מוזכר ק' וטקין כאחד המורים במוסד חינוכי ('הנאמן', 18.7.1928), אך לא ברור אם מדובר באותו אדם. נישא לבת למשפחה אמידה בירושלים, לאחר נישואיו הוצעה לו כהונת רב בארה"ב. הוא התייעץ עם הרב קוק שאמר לו: "עדיף להיות סוחר בירושלים, מלהיות רב בחוץ לארץ". שמע וקיבל, ובמהלך השנים היה לסוחר אמיד בעצמו. לאורך חייו היה גאה להיות מתלמידי הישיבה הראשונים, וסייע לה בתרומות נדיבות ('הבקר', 'זכור', 2.6.1959. 'הצפה', 'זכרון להולכים', 7.6.1959).

12 יליד ירושלים (תרס"ח). התפרסם כעילוי בת"ת עץ חיים. במשפחתו סיפרו שכשהגיע בשנת תרפ"ד ל'מרכז הרב' הוא סומן ככוח מוביל בדור הבא. לרר ירד לארה"ב והצליח שם במסחר.

13 נולד בחורושץ שבפולין (תרס"ו), ועבר עם משפחתו לארה"ב בגיל צעיר. בשנת תרפ"ה אביו נפטר, ומיד בתום השבעה עלה ארצה ללמוד בישיבת 'מרכז הרב'. במשפחתו מספרים שהוא היה מעתיק את 'עולת ראייה' לבית הדפוס, כי כתב ידו היה יפה. ככל הנראה בשנת תרפ"ח שב לארה"ב, מסיבות כלכליות. שם התפרנס בדוחק כמורה בבית ספר יהודי וערך כתב עת תורני בשם 'גדיל תורה'. נפטר בגיל 57.

14 הרב שמואל ברוך שולמן (תרס"ז-תשל"ג) היה רב שכונת סנהדריה בירושלים, ונודע כדרשן מוכשר. הרב שולמן פרסם ביוגרפיות קצרות על רבנים. על הרב קוק פרסם עוד בחייו כמה חוברות. נחלץ להגנתו בתגובות בעיתונות התקופה. לא הותיר אחריו צאצאים.

שתי תמונות 'חנוכה תרפ"ח', הראשונה למעלה והשנייה למטה

שתמונתו של קרליבך אכן ניטלה מחברו שמואל ליכטנשטיין, תמונה שכנראה ניתנה לו כמזכרת מקרליבך ערב נסיעתו לגרמניה. ייתכן שתמונתו של קרליבך נלקחה מצילום שלו לדרכון. השערה זו יכולה להיסמך על אופי תמונתו של קרליבך בתמונה: חוסר כיסוי הראש לראשו (כדרישות המקובלות באותם זמנים לצילום בדרכון), בניגוד לשאר התלמידים המצולמים חבושי מגבעות או קסקטים, למעט עשרה תלמידים, רובם צעירים מאוד, שחלקם חובשים מין כיפות מוגבהות. גם זוית הצילום השונה והרקע שבו צולם - רקע המטשטש בכוונת מכוון את המשך חליפתו וגופו של קרליבך במעין מעגל - מאששים השערה זו.

מלבד שינויים אלה לא היו שינויים נוספים בתמונה¹⁵. אולי זו גם הסיבה שקרליבך הפציר ברצי"ה (שמוכתר ע"י קרליבך כ'ריש מתיבתא דנן', וכר"מ מאוד נערץ): **"אז כן עתה אבקש ממנו מאוד מאוד שיואל כמ"ת לשלוח לי תמונה דיוקן מראה הכהן הגדול, מרן אביו שליט"א, באחת מן התמונות הטובות"**. מההדגשה 'אחת התמונות הטובות', ניתן לשער שקרליבך מצפה לתמונתו המפורסמת של הרב קוק מלונדון¹⁶ או אחת מהדומות לה.

התמונה "המתקנת" יצאה לאור איפוא בחורף תרפ"ח, כשגם כותרתיה לא שונה. כלומר, מדובר בשתי גרסאות לתמונה אחת שכותרתה 'חנוכה תרפ"ח'.

בניגוד לתמונה מחנוכה תרפ"ח המאגדת את תמונות התלמידים כאוסף 'תמונות פספורט', התמונה משנת תרפ"ט כללה תמונה אחת של כל התלמידים ניצבים בחצר הישיבה או על המדרגות לבניין הישיבה, כשברקע עומד בניין הישיבה ובית הרב קוק עצמו. על בניין הישיבה הודבקו תמונות ראשיהם של ראשי הישיבה. תמונות זהות לתמונות שהופיעו בתמונה מחנוכה תרפ"ח (גרסה ב), מלבד תמונתו של הרב קוק שהוחלפה. מעניין לציין שגם לתמונה הישיבתית משנת תרפ"ט היו שתי גרסאות. גרסה א כללה תמונה של שבעים וארבעה בחורים, ואילו בגרסה ב נוספו בהדבקה לצידה השמאלי של הדבוקה עוד חמישה בחורים¹⁷.

במסגרת זו לא נוכל לעמוד על נקודות רבות העולות מעיין בתמונות בחורי הישיבה, ולכן נסתפק רק בהתייחסות לנקודה מעניינת - עברות שמות המשפחה

15 גרסה זו של התמונה מופיעה בליקוטי הראי"ה ב, הרב מ"צ נריה, כפר הרא"ה תשנ"א, עמ' 176.

16 ראה הרב משה צבי נריה, שיחות הראי"ה, ב"ב תשנ"ג, עמ' כא-כב. לו היה מקבל קרליבך את התמונה של הישיבה משנת תרפ"ט (ראה להלן הערה 17 ולידה) כי אז אולי היה בא על סיפוקו, שכן בתמונה זו הוחלפה גם תמונת הרב קוק לתמונתו המפורסמת מלונדון.

17 גרסה א מופיעה בספר חיים של יצירה, י' רודיק, ירושלים תשנ"ח, עמ' 180. גרסה ב של התמונה מופיעה על כריכתו של אותו ספר. ייתכן שגם תמונה זו צולמה לקראת חנוכה, ולתמונה זו מכוון הרב ריף במכתבו להוריו (לעיל, הערה 2).

שנהג באותה תקופה בישיבה. כמוכן שאין לומר שהשמות שונו במיוחד לכיתוב בתמונה, לאור השמות הרבים שאינם מעוברתים כלל, אך ניתן לראות את המגמה. תחילתה של מגמה זו היא בכינוי שכונה הרב את עצמו במקום 'קוק' - 'שור'¹⁸, והמשכה בהמלצתו לרב יצחק זומברווער לעברת את שם משפחתו ל'אריאל'¹⁹. גם שם משפחתו המקורי של הרב יהודה גרשוני עוברת, ע"פ המלצתו של הרב קוק²⁰, וכך כנראה היה גם עם שם משפחתו של אליעזר אלינר (אורדנג)²¹.

דוגמא ברורה למגמה זו היא מי שתקופה קצרה מאוחר יותר כבר היה חתנו של הרב קוק, הרב שלום נתן רענן. בשם המשפחה בתמונה נכתב שם משפחתו העתידי - 'רענן'. אולם שמו באותה עת היה הירשוביץ²². בתקופת צילום התמונה היה הרב

18 כפי שחתם על ספר הדרשות שלו 'מדבר שור', בויסק תרנ"ט: "אברהם יצחק הכהן שור המכונה קוק', על המאמר 'צבי לצדיק' שיצא בשנת תרמ"ה חתם 'אברהם יצחק הכהן' בלבד. אך על מאמרו 'ראש ישיבת עץ חיים' משנת תרמ"ח, חתם 'י' קו"ק', יתרה מזאת, בנו, הרצ"ה, סיפר שכשהרב חרל"פ נסע לקברי צדיקים בסביבות צפת הוא נטל עמו פתקים עם שמות בני משפחתו ומקורביו, ובהם הרא"ה. הרא"ה "קרא לו במיוחד ואמר לו להוסיף: 'המכונה קוק'... אם נתפרסם השם הזה בעולם, מן הסתם אין זה לחינם, וגם בשמים הוא מפורסם בשם זה" (שיחות הרב צבי יהודה ב, ש"ח הכהן אבינר - עורך, ירושלים תשס"ז, עמ' 334-335).

19 מ"צ נריה, בשדה הרא"ה, כפר הרא"ה תשנ"א, עמ' 353 הערה 2. עיני יצחק, א' אילן, ירושלים תשע"ח, עמ' 94.

20 "הוא עברת את שם משפחתו מ'סורוקשבל' לגרשוני, לאחר הערה של הרב קוק זצ"ל ששם רוסי לא מתאים לו" הרב י' לרנר - 'דיוקן חלקי של גדול בתורה - מורי ורבי הרב יהודה גרשוני זצ"ל', אפיקי יהודה, הרב א' ורהפטיג (עורך), ירושלים תשס"ה, עמ' 25. כאן המקום לציין שהגם שכינויו של הרב גרשוני היה 'ר' יודל גרודנר' על שם עירו. שם משפחתו העברי היה על שם אביו גרשוני.

21 י"מ לוינגר, דמויות מופת בציונות הדתית (צ' שינובר - עורך), ערך 'אליעזר אלינר', נחלים התשס"ח. לשמות אלה ניתן להוסיף גם את הרבנים שאול ישראלי (איזראליט), אברהם שדמי (פשמייסקי), ישראל בארי (קולודנר - שניהם חתנים של הרב חרל"פ, ואם כן ההשפעה היא ממנו), משה צבי נריה (מנקין), ברוך ישר (שליכטר - עלה ארצה בשנת תרצ"ג), אריה בינה (ביננובסקי), עלה לארץ בתרצ"ד), יעקב כלאב (קרחין - עלה ארצה בסרטיפיקט של הרב קוק, ולמד במכון 'הרי פישל' בחיי הרב), ועוד תלמידי ישיבה כנח זבולוני (זבילביץ), ירחמיאל אבנרי, הרב מרדכי אילן (אילנדר). גם הרב טוביה בן פזי, שהוזכר לעיל ליד הערה 3, עברת בתקופת לימודיו ב'מרכז הרב' את שמו מברונזניק (כך מעידים בני משפחתו. אך בחוברת 'חשבון המגבית של חנוכה תרצ"א בא"י של 'בית חינוך עיוורים', ירושלים חשוון תרצ"ב עמ' 6, הוא מוזכר כ'הרב טוביה בראנזניק', ואולי זו ט"ס). על תופעת עברות שמות המשפחה, הרחיב הרב א"י שבט בפרק יד בספרו 'להרים את הדגל - דגל ישראל והדיבור בעברית במקורות היהדות', ירושלים תשע"ד.

22 הרב שלום נתן רענן (תר"ס-תשל"ב), חתנו של הרב קוק. שימש כמנהל וכו"מ בישיבת 'מרכז הרב', בשם הירשוביץ הוא הופיע גם בהודעה רשמית של בית המשפט ('הארץ', 'בית המשפט המחוזי

רענן בתהליך החלפת שם משפחתו, ועובדה זו ניתנת להמחשה בסמיכות לרבנות שקיבל בכ"ט באדר תרפ"ח - בעוד שבסמיכות מהרב קוק ומהרב מ"מ אורבך נקרא שמו 'הירשוביץ', בסמיכה שקיבל מהרי"מ חרל"פ (באותו תאריך בדיוק) הוזכר ברמז שמו החדש²³. הדוגמא הברורה ביותר היא ציון שני שמות המשפחה של שבתאי טבולסקי-שמואלי, כשהשם הלועזי תחום בסוגריים²⁴.

דוגמא מעניינת יותר היא עברות שם וחזרה לשם המקורי זמן קצר מאוחר יותר, כמו במקרה של הרב צמח גרין שבתמונה מופיע בתור 'צ' ירוק'. תרגום מילולי של שם משפחתו, שכצפוי לא הצליח להחזיק מעמד²⁵. לפי הבנה זו נוכל לנסות לזהות תלמיד נוסף בישיבה 'א"מ שהם', שכנראה אינו אלא אברהם מאיר שוגאם²⁶,

ירושלים', 28.3.1935). שם משפחתו המקורי היה פריש, שפירושו רענן. ברשימת התלמידים הוא מופיע בשמו הקודם במבטא הרוסי שמבטא את הה' כג' - 'לגרשוביץ', אמנם גם בהזמנה לחתונתו (ובברכות שפורסמו בעיתונות בעקבותיה) נרשם שם משפחתו 'הירשוביץ' ('דאר היום', 22.5.1928 ו-1.6.1928). 'הארץ', 22.5.1928). אך במקרה זה ניתן לשייך את שם משפחתו להוריו, שלא עברתו את שמם, וכך ב'חשבון המגבית' (לעיל, הערה 21) הוא מופיע כ'הרב ר' נתן שלו' רענן הירשאוויץ', ואחיו רשום 'הבחור שמואל ליב הירשאוויץ'.

23 בשמן רענן א, עמ' כז-כט.

24 הרב שבתאי שמואלי (תרס"ט-תש"ן) היה אחד משני התלמידים הראשונים בישיבת 'מרכז הרב'. בהמשך שימש בישיבה גבאי, בעל תוקע ושליח ציבור, והיה מזכיר הישיבה לאורך שישים שנה. וכך גם ב'חשבון המגבית' (לעיל, הערה 21). ראו גם הרב שבתאי שמואלי, 'י גולדברג (עורך), [ירושלים] תשס"ח.

25 הרב צמח גרין (תרס"ה-תשכ"א) הצטרף לישיבת 'מרכז הרב' עם הרב ריף והרב רענן (ראו בשיחתו של הרצי"ה לפרשת בשלח - מתוך התורה הגואלת א, הרב ח"א שוורץ [עורך], ירושלים תשמ"ט, עמ' פד. ראו גם: על פה - תשובות ומאמרים, 'י לוי, נוה יעקב תש"א, עמ' מז). היה נשיא ועד הרבנים בווינגטון, ומקים כפר הנוער גבעת וושינגטון. ברשימת התלמידים הוא מופיע בתור 'ירוק צמח'. גם ביומנו של הרב שלום נתן רענן מה' באדר ב' תרפ"ז הוא מוזכר כ'צמח גרין' (בשמן רענן א, עמ' פא). עם אירוסיו של צמח שלח לו הראי"ה שיר ברכה באקרוסטיכון - צורת כתיבה נדירה של הראי"ה - של שמות החתן והכלה. הן האקרוסטיכון, והן הפנייה בראש המכתב הייתה ל'צמח ירוק'. ראו ב'שיר מכת"י הראי"ה לכבוד תלמידו הרב צמח גרין זצ"ל', אור חדש, חמ"ד תשע"ג, עמ' 11-8, ושם בעמ' 9: "באגרת ששלח הראי"ה אל בנו הרצי"ה, ביום ח' אב תרפ"ח, כתב: 'היום קיבלתי ד"ש ממו"ה צמח ירוק נ"י' (באוצרות הראי"ה א', עמ' 548). "ובהרחבה: א"י שבט, 'מגד ירחים' 168, ירושלים תשע"ג, ושוב באוצרות הראי"ה ו, ראש"ל"צ התשע"ו, עמ' 376-371. הרב א"י שבט ציין שם בהערה 14 ש"כשירד הרב צמח ירוק מהארץ, הוא חזר להשתמש בשם גרין".

26 יליד קלם (תרס"ב) הגיע לישיבה בשנת תרפ"ה. כתלמיד בישיבה כתב: "למען כבוד ארצנו" - כרוז מאת א"מ שהם נגד "כתבי פלסטראות" על רבינו הגאון שליט"א ראש הרבנים לארץ-ישראל". ב'חשבון המגבית' (לעיל, הערה 21) הוא נזכר בשמו העברי.

כפי שהוא מופיע ברשימת תלמידי הישיבה משנת תרפ"ו-תרפ"ז²⁷. ישראל אשר מילכוצקי מופיע בתמונה בשם המשפחה 'מלכיאל', ושם זה נשאר עמו לכל אורך ימיו²⁸. הרב מ"י אושפיזאי שינה את שמו מהשם 'קרטשמר', אך שינוי זה לא היה לצורך התמונה בלבד משום שגם ברשימת התלמידים הוא מופיע בשם זה²⁹. בדומה לו, גם הרב שמואל אליעזרי עברת את שמו, ללא קשר ישיר לתמונה³⁰. דומה שגם הרב צבי שאר ישוב נשאר בשם משפחתו המעוברת³¹. תלמידים נוספים שלא עלה בידינו לזהות, וייתכן שגם הם נשארו בשם משפחתם המקורי או עברתו לימים לשם משפחה אחר, הם 'הרב' מיכאל בן רחמים' ו'מ' עמיאלי'.

דומה שגם סדר הבחורים בתמונה שנקבע לפי השם הפרטי - סידור חריג לאור העובדה שהשמות הפרטיים של התלמידים סומנו רק באות הראשונה של כל אחד משמותיהם הפרטיים - נבע מעברות שמות המשפחה. כלומר, ההשערה שחלק מהתלמידים עברתו את שמם לראשונה ברישום השמות לתמונה הישיבתית מתחזקת מסדר תמונות הבחורים. כמובן, אם הנחתנו נכונה, כי אז תלמידי הישיבה

27 ניתן לתארך רשימה זו ע"פ השנים הרשומות בה כשנות ההגעה של התלמידים לישיבה (המאוחרת ביותר היא שנת תרפ"ו), אך תיארוכה לא יכול להיות מאוחר מאמצע שנת תרפ"ו, משום ששבתי דון יחיא (ש. דניאל) הצטרף לישיבה בעיצומו של חורף תרפ"ו (ליקוטי הראי"ה ח"ב, עמ' 483), ואליםלך בן פורת (פייטשער) הצטרף בתחילת שנת תרפ"ז (רבי קלונימוס קלמיש שפירא - דרשות משנות הזעם, ד' ריזור, עמ' 19, וכן שם עמ' 35 הערה 102), ושמות שניהם לא מופיעים ברשימה זו. הרשימה הועברה לי באדיבות ארכיון 'בית הרב' והרב ד"ר ארי שבט.

28 ברשימת התלמידים מופיע בשמו המקורי: 'מילכוצקי'. ישראל-אשר מלכיאלי (תרס"ה-תשנ"ה), למד בישיבת בעל "החפץ חיים" בראדין. עלה לארץ בשנת תרפ"ה בעזרת בקשה של הרב קוק זצ"ל ולמד ב'מרכז הרב'. היה מנהל חשבונות, סופר ומתרגם. כשנתיים לפני פטירתו הוענק לו התואר 'יקיר פתח תקוה'.

29 הרב מנחם אושפיזאי (תר"ס-תש"ן) היה רבה של רמת גן ויו"ר חבר רבני המפד"ל. ראו גם אהלי יהודה, הרב מ"י אושפיזאי, ר"ג תשמ"ה, עמ' 8. עברות שמו הוא בעצם עיבוד מתורגם של השם המקורי 'קרטשמר' - בעל פונדק. ב'חשבון המגבית' (לעיל, הערה 21) הוא מוזכר בשמו העברי.

30 הרב אליעזרי (תרס"ח-תשנ"א) היה מראשוני הרבנים הצבאיים, דיין ורבה של שכונת בית וגן בירושלים למעלה מחצי יובל (עד שנת תשי"ח). הוא עברת את שמו לאחר פטירתו של אביו ר' אליעזר בשנת תרפ"ו. ע"פ עדות בתו, ברוריה אגרסט, מגד ירחים גיליון 125, ירושלים התש"ע, עמ' 4. ברשימת תלמידי הישיבה משנת תרפ"ו (לעיל, הערה 27) מופיע אליעזרי בשם משפחתו הקודם 'שנדרוב'.

31 הצלחתי לאתר מעט פרטים עליו: ב'חשבון המגבית' (לעיל, הערה 21) הוא מוזכר בשמו העברי. בקיץ תר"צ הוא נפצע קל בתאונת דרכים ('תאונות', 'הארץ', 20.7.1930). ובשלב מסוים בהמשך התפרנס מהשגחת כשרות (הנאמן לא, תשכ"ו, עמ' 68), ואחר כך ניהל כולל בבני ברק ('שערים', ער"ה תשמ"ה, עמ' 6).

שעברתו את שמם ראו בתמונה הזדמנות לחשוף לעולם את שמם המיוחד. לסיכום: בתולדות ישיבת 'מרכז הרב' בחיי הרב קוק קיימות שתי תמונות קבוצתיות (שלכל אחת מהן שתי גרסאות). תמונות אלה "מקפאות" את מצבה של הישיבה באותה תקופה מבחינת מספר התלמידים ואופקים, ומשקפות חלק מהמגמות שבאו לידי ביטוי בהקמת הישיבה. נראה שעברות שמות המשפחה של חלק מהתלמידים משקף את ראייתם כשותפים לשלב חדש בחזרת עם ישראל לארצו, לתורתו וגם לשפתו.

יש שהאדם עומד במעלה עליונה במוסר ובהשכלה, ומתוך מעלתו איננו יכול להסתכל בדברים הקטנים, אף על פי שהם גם כן יתרונות, אלא מפני שהאדם הוא מוגבל בכחו, ועל ידי מה שימשך לדברים הקטנים יוכל להפסיד כח יותר גדול בשלימות, על כן איננו נמשך לדברים שפלים אף על פי שיש בהם יתרון, מפני שהנו מפסיד יותר מתיקונו. אבל במדת השלימות של אין סוף, נכללת השלימות של כל הפרטים היותר נמוכים וקטנים. המגביה לשבת המשפילי לראות. ולא עוד אלא שהדברים הקטנים מצטרפים להשלמה היותר עליונה, ונמצא שאינם באמת דברים קטנים כלל. אמנם מי שבתחילה היה לפי מצבו מוכשר לעיונים הקטנים, אז בהתעלותו מצטרפים ומתעלים הדברים הקטנים, בין מצד כמותם, שעל כל פנים ריבוי רשמים בנפש מעשירים אותה, בין מצד האיכות, שהם מרחיבים את היסוד הכללי לדברים הגדולים. על כן אף על גב דבבל היא ארעא דחשוכא. מכל מקום חד מנן כי אתי להתם הוי כתרי מינייהו. שמצטרפים יתרונות הבאים מצד ההסתכלות הקטנה.

מין הראי"ה קוק זצ"ל, פנקס ראשון ליפו סע' יב